

МИХ. ГРУШЕВСЬКИЙ.

На українські теми.

УКРАЇНСТВО і ВСЕСЛОВ'ЯНСТВО.

„Словянський тиждень“ пройшов серед грому відмика-них фляшок і невгавучого гудіння бенкетових промов: Море вина і море фраз. Але під сим морем, як запевняють аранжери зїзду, знайдено тверде дно. „Намацано ґрунт для дальшої все-словянської акції“. При кінці червня с. ст. збереть ся в Празі організаційний зїзд і займеть ся організацією всесловянського конгресу, що має зібратися на другий рік в Петербурзі і...

Що саме буде по сім і, ще не знати. Серед фраз про словянське братанне, які можемо безпечно пустити поза уха, як порожні паперові балйони, пролітають і слова з більш конкретним змістом, але знов таки нелегко зміркувати, що в них говорить ся з переконання і виявляє справжні заміри аранжерів, а що пускаєть ся тільки для того, щоб „сказать что нибудь приятное“ і зачепити для початку бодай за малий па-лець потрібного „брата Славянина“. До сеї останньої катего-рії, очевидно, належать особливо балачки про оживленне культурних взаємин, в роді заведення живійшого торгу сло-вянськими книжками (яких неможна ніде допитатись очевид-но тому, що нікому вони не цікаві поза межами даного сло-вянського Іглобусу і не стануть цікавішими коли їх бачити-муть на виставах під носом), або утворенне федерації словян-ських просвітних товариств — так як би сі всі товариства були анальогічні по своїм завданням, а не могли стояти і на діа-метрально противних точках.

Не легко розібрати, скільки тут самої прекраснодушної манилівщини, і на скільки сі невинні культурні декорації хо-вають під собою більш серіозний багаж. З одного боку крізь сі фрази прориваєть ся бренькіт словянської зброї „против спільного ворога“, воевничі фрази про відправу всесловян-ськими силами ворожому панґерманізму. З другого — при-чуваєть ся далекий дзвін монети — „словянських банків“, розширення збуту фабричного промислу деяких більше роз-винених в сім напрямі словянських країв (Чехії перед усім)... В котрім саме куті закопана собака, не легко вгадати, і сього може ще й самі аранжери не знають докладно, бо ми все ще,

очевидно, в періоді „намацування“ і між самими аранжерами одні, можливо, хочуть одного, а інші зовсім иньшого.

Деякі поступові російські органи з тривогою пригадують, що словянофільство в Росії звичайно служило приманою для того, щоб сими словянськими фантазіями відтягнути суспільність від пекучих потреб російського життя і бідканнем над тяжкою долею словянських братів під ігом німецьким чи турецьким приспати пам'ять про іго, яке носить благополучний Росіянин у своїй „собственной“ хаті. Словянофільство в Росії за останніх пів віка встигло стати таким монопольним добром реакціонерів і обскурантів, що участь різних кадетських поступовців в петербурських словянських банкетах і їх тріумфальні промови в унісон з промовами різних правих ораторів була осуджена в поступових російських кругах як необачність або легкодушність. Подібний же скептицизм проявляють і польські круги Росії. Лідер думського „кола“, що правда, заявив, що Поляки стають на словянський ґрунт і поставлять своїм завданням скріплити силу й могутність Росії, як всесловянського палядіума, не ставляючи до неї ніяких вимог. Але ця заява далеко не передає настрою польського загалу. Правда, оферти (предложення) на скріплення Росії польськими силами виходили з польських кругів уже нераз. „Розв'яжіть нам руки, дайте нам автономію, і ми не тільки у себе революцію задавимо, а і вам поможемо такий порядок завести що ну“, повторяли на адресу російських сфер польські націонали протягом останніх літ. Тепер голова польського кола констатує, що Поляки в нинішніх обставинах не можуть диктувати умов російському правительству, й без усяких умов і жадань жертвує польську поміч для скріплення Росії з її теперішнім бюрократичним режимом, в інтересах Словянства. Але польська суспільність Росії не похваляє ні сеї політики „безкористного“ вислужування, ні сього одушевлення словянським братерством й цілком справедливо вказує безконечний ланцюх внутрішніх спорів, які ділять різних репрезентантів Словящини, від польсько-російських відносин в Росії до польсько-чеських спорів на Шлезку і сербсько-болгарської боротьби в Македонії.

Українська парламентарна репрезентація (віденська) заняла досі становище не ясне. Вона й не відмовила ся рішучо, як віденська репрезентація польська, що здала сю справу на Поляків російських. Але й не взяла вона участі в отсій першій

(петербурським) зїзді, та веде ще далі переговори що до своєї участі. Очевидно, наші послі почули себе в трудній позиції: з одного боку не хотіло ся їм розірвати виразно з словянською ідеєю, що має свою славу й симпатичну минулисть в історії нашого національного відродження і заховала дещо з своєї старої репутації, як щось ніби всім Слов'янам обов'язково-симпатичне. З другого боку в сучасних обставинах українського життя словянська взаїмність, словянське братерство — се ж така злобна іронія над дійсністю, що трудно й вимовити се слово так, аби воно не зазвучало як гіркий глум... Та не зазначивши виразно свого становища, наші парламентарні заступники з одного боку лишили себе під знаком запитання, з другого — допустили відпоручнику галицьких москвофілів попарадувати в ролі репрезентанта „австрійської Руси“ і дали привід ріжним хоругвоносцям казённого російського слов'янофільства (нерозлучно звичайно з таким же казённым українством) розпустити слину на тему „ізолюваности Українців серед словянства“... Все се, що правда, не так важно, але і без сього можна було б обійти ся, зайнявши становище виразне, — зложивши до архиву пережиті й перестарілі романтичні мрії часів відродження; та глянувши в очи тому новому „неослов'янофільству“, який заходять ся відогріти з ріжних боків аранжери і учасників нових слов'янських конгресів.

Слов'янство відродження було поступовим, революційним гаслом. Воно кликало народи великі й малі, без ріжниць їх історичної ранги і культурного чи політичного капіталу, до життя, до самоозначення, до оборони своїх прав на свободний розвій, до можливо широкого розвою своїх духових і суспільних сил. З сього боку слов'янофили перших призивів викликали ентузіазм і в українських кругах, і українська трійця 1840-х років величала їх як могутих будителів нового слов'янського життя, пророків великого і свободного собору будучого слов'янства. Але се перша, демократична і революційна так би сказати фаза слов'янства, закінчила ся з першою половиною XIX в. і дала місце слов'янофільству панросійському, більше реалістичному, але по характеру свому вже не поступовому, а консервативному. Се слов'янофільство шукало реальних підстав для Слов'янства і знайшло його в політичній силі одинокій слов'янської держави Росії. Культ живої народньої стихії воно заступило культом грубої фізичної сили сього „слов'янського кольоса“, що мав послужити противнем германізови і його

такій же фізичній силі. Таким чином старорежимна Росія знаходить собі горячих прихильників і апологетів серед сих „словянських братів“, що готові величати її політично-бюрократичний лад як запоруку її політичної сили, й тішити ся кожним проявом її імперіалістичної політики. Гніт же, який терпіли „словянські брати“, включені в склад сього „словянського кольоса“, не знаходив у сих словянофілів особливого протесту. Розуміть ся, було б і на їх погляд ліпше, як би не було сеї дізгармонії (розуміли ся особливо відносини російсько-польські), але кінець кінцем се „спорь Славянъ между собою“, хатня справа, що не має в очах „Словянина“ особливого значіння супроти спору надвірнього — словянсько-німецького. Панросизм проковтне Польщу або Україну — се невелика біда з їх погляду, бо се ж не буде утратою для Словянства з погляду так сказати матеріалістичного, і кінець кінцем коли російські політики наважили ся асимілювати Польщу або Україну, з погляду словянофильського було б пожадано, щоб Поляки або Українці не робили в тім трудностей російській політиці, не ставали окунем їй поперек горла, а любенько й гладенько пролазили в уготований їм шлунок, не викликаючи непотрібних треній і марної трати словянської енергії. Так само в польсько-українських відносинах Австрії гвалти й крики Українців на польські насильства були явищем неприємним і прикрим для прихильників „словянської ідеї“ і ніколи не знаходили серед них щирого співчуття. Коли вже Поляки завзяли ся проковтнути галицьку Україну, з становища Українців було б тактовнійше помирити ся сим і не розводити лементу перед посторонніми, не робити скандалу в „благороднім“ словянським домі на потіху Німцям. Се ж знов таки тільки „спорь Славянъ между собою“, і з становища словянської сили й відпорности супроти германізму навіть ліпше й користнійше не розводити непотрібної диференціації. Нехай буде тих словянських народів меньше, але будуть сильнійші; нехай поїдять менші одиниці (се була гадка розуміть ся не тих призначених на те, щоб бути зіденими, а посторонніх свідків, яким не грозив ні російський ні польський шлунок) і тим скріплять свої сили, а особливо нехай можливо скріпить ся великоросійський елемент, як найбільше сильний і надійний. З сих мотивів і внутрішня боротьба та визвольний рух Росії останніх літ не знаходила співчуття серед правдивих словянофілів: вони бояли ся, що ся перебудова

відібеть ся недобре на державних силах Росії, ослабить її великодержавну, імперіалістичну політику, понизить її престиж...

Таким стало се словянофільство в новій фозі — грубо реалістичне в противність старому ідеалістичному словянству, союзне для *beati possidentes*, неприхильне „претензіям“ обділених і покривджених, яких кликало до покори і самовідречення во імя „словянської солідарности“; при тім зазначене сильною реакційною, обскурантською тенденцією, бо наслідком своєї ворожнечі до германського світу склонне рекомендувати „обернути ся плечима до Європи“ й замінити своєю домашньою культурою „ворожу словянській“, „німецьку“ культуру заходу. Коли не всі репрезентанти сього словянофільства ставили kropку над і й договорювали до останніх виводів сї словянські погляди, то такий загальний шовіністично реакційний характер словянофільства був вповні ясний, і тим поясняєть ся неприхильне становище до нього і поступового українства, і поступових російських напрямів, і свідомійших поступовців серед інших Словян.

Чи буде тепер проголошуване „нове словянофільство“ (неословянофільство) инакше? Ріжні поступові бесідники, що прилучили свої голоси до шумних промов петербурських бенкетів, запевняють нас у сїм. Суворий критик російського словянофільства Мілюков каже, що сим разом словянська трійця, з галицьким Глібовицьким включно, привезла до Петербургу не давнє вифантазуване словянофільство, а справжнє — „сильне, радісне, нове, свобідне словянство“. Але з сих запевнень і з тої радости і свободи, яку справді почули панове Мілюков з товаришами під впливом словянофільських гасл, втішного і радісного мало. Се одур словянофільського гашіша. Він словянського нірваною підмінює трівожний боевий настрій поступових течій серед словянських суспільностей. Він заколисує свідомість тяжких завдань сучасности словянськими фантазіями. Він нашептє своїм прихильникам, що ідейні мотиви, які звязують тісними братськими звязками людей з ріжних національностей і розділюють глибокими межами прихильників свободи і поневолення, світла і пітьми в тій самій народности, — маловажні і малоцінні в порівнянню зі словянською расовою солідарністю. Він нагадує, що голови союзів руського народу, які засіли до словянської трапези, і сї Вергуни й Глібовіцкі, Бобринські й Красовські таїж добрі Словяне, як Ковалевські і Львови, бо перейняті почутєм

„словянського братерства“, бажанем реванша „тевтонському нападнику“... Бракувало сим разом Пуришкевичів і Крупенських, скандалізованих поздоровленнями з конституцією, принесеними Крамажем з товаришами; але вони мають час зміркувати, що сей словянський конституціоналізм — пуста декорація, і ще пригадають собі, що панове Крамажі були горячими апольогетами передконституційної Росії, й конституційним перспективам їх словянські залицяння не ворожать нічого доброго.

Поступова Росія осудила досить однодушно сей „радісний і свобідний“ хоровод всуміш поступових і реакційних російських Словян, що взявши за ручки й відложивши всі тривоги й клопоти російського життя, весело витанцювали навколо словянського дерева, співаючи похвали російському життю в момент, коли се російське жите провозало до в'язниць своїх перших вибранців — депутатів першої думи. Українське суспільство відвернуло ся також від сеї всесловянської folle journée, від сих сцен братання російських поступовців з репрезентантом галицьких ренегатів, прислужників тьми і поневолення.

Легко і приємно підмінювати всесловянською ідеєю сувору боротьбу за права своїх поневолених мас — відпочивати від неї за всесловянською манилівщиною, дебатами над охроною останків поморських Кашубів чи саксонських Луижичан від німецького заливу, міркованнем над реформою македонської жандармерії. Та ми на се не підемо — дома в нас своя Македонія, про яку мусимо думати.

Не можемо спочувати слов'янофільським тенденціям — зєдниннею, збратанню в сього словянства в цілости, бо вони, шукаючи спільного ґрунту для всіх словянських племен і всіх частей їх, неминуче засуджені на всякі компроміси для реакційних, правих частей словянських суспільностей. Ми можемо спочувати тіснійшому зближенню поступових груп словянських, одушевлених ідеями розкріпощення і поступу, боротьби против всякого насильства, назадняцтва, обскурантизма, — але не такому братанню без розбору правих і лівих, поступовців і реакціонерів в імя словянської расовости і расової ворожнечі против „германського світу“.

Не можемо спочувати такому награванню на расових інстинктах, не оправданім ні з становища поступових інтересів суспільности, ані навіть з історично-етнольоґічного по-

гляду. Осуджуємо насильство і гніт, звідки б він не виходив, з словянських чи германських кругів, але не спочуваємо проповіді відчуження від західноєвропейського культурного життя, від спільних течій і ідей, які вяжуть з ним культурного Словянина далеко сильнійше, ніж той порожній звук словянський. Будемо витати всякий крок культурного зближення Словян, запізнавання з їх життям, особливо з культурними, поступовими течіями їх життя, — але не ціною легковаження загальноєвропейського поступу й культури.

Не можемо спочувати відтягання уваги суспільности від завдань біжучої хвилі словянськими фантазіями, фрондованню в напрямі Берліна чи Константинополя, граннем на імперіалістичних інстинктах чи словянських симпатіях, та заслонюванню ним своїх домашніх справ, від яких залежить буте й небуте своїх власних словянських і несловянських мас. Осуджуючи всяку односторонню-німецьку політику австрійського правительства, не можемо похвалити намірів прищипити чи то російському правительству, чи то впливовим партиям Росії якусь специфічно „словянську політику“, бо обов'язок правительства і суспільности Росії — піклуватися про найліпші обставини життя і розвою ріжноплеменних народностей і територій, які входять в склад держави, а не заплутувати сі відносини ще якоюсь спеціальною, односторонньою словянською політикою. Досить і без того всяких старих і нових тягарів на тім російським життю, щоб прив'язувати до своїх ніг ще спеціально словянську кулю і давати відчувати не-словянським членам російської держави, що вони живуть в чужім, специфічно словянським державнім організмі.

З становища спеціально українського яка небудь проповідь словянської солідарности в теперішнім часі звучить як гірка іронія, глузування з дійсности. Як можна говорити про якусь славянську солідарність, поки оден з найбільших словянських народів не може добити ся скільки небудь справедливого трактування від двох інших найбільших славянських народів? Гіпокризією (лицемірством) або безтямністю буде всесловянське гасло, поки російська суспільність буде підтримувати політику обрусенія Українців, а польська — систему національного гнету над ними і оборони неправедно здобутого польського панування. Коли б українські делегати рішили ся взяти участь в проєктованих всесловянських кон-

гресах, їх участь була б одним неустанним запереченням слов'янської солідарности, і кожний раз як би український бесідник відкрив уста, з його уст могла б вийти тільки варіація все одної й тої самої теми: „Врачі, ізціліть ся самі! як тут говорити про слов'янську солідарність і взаємність, коли український народ гнеть ся під гнетом слов'янським же! що ви нам говорите про спільного ворога Німця, коли нас давить не він, а наш же слов'янський брат!“

Не знаю, чи українські делегати схочуть іти з такою (єдиною можливою з українського становища) місією на всеслов'янські зїзди. Може воно й добре б було, щоб вони були там на них служачи, — чи говорючи чи мовчачи, — вічним привидом межислов'янського розбрату і неправди, одним неустанним пригадом того, що доба правдивого слов'янського братерства ще не настає. Але чи візьмуть вони на себе таку тяжку роль — не знати.

Як же не візьмуть, нам нема чого журити ся тим „ізолюванням Українців в слов'янстві“. Від того не потерпимо ми — так як ніяких реальних користей не сподіваємо ся зібрати з тих всеслов'янських жнив, які посівають тепер для себе різні проповідники всеслов'янства. Потерпить тільки те „нове слов'янство“. Неприсутність на нїм відпоручників українського народу, найбільшого по Великоросах слов'янського племені, задає само собою брехню „слов'янській солідарности“, яку вони хочуть проголосити. Який се збір слов'янських братів, без одного слов'янського брата, покривдженого тими-ж братами? се солідарність слов'янських напастників, а не слов'янських братів.

Чи в присутности українських делегатів, вічних речників української кривди, чи в неприсутности їх, „нове слов'янство“, зааранжоване новими „веселими Слов'янами“ (Slavus saltans) буде не більше як „шпільмаркою“, якою учасники сеї гри можуть пересувати ся з серіозною міною, мовби справжньою монетою, — але для всіх хто не бере участі в сій грі, вона зостанеть ся тільки шпільмаркою...

Нехай живе свобідне і щире еднання всіх репрезентантів поступових і свободолюбних змагань, в тім числі і слов'янських, — але далі від усяких расових, шовіністичних, реакційних сурогатів і фальсифікатів такого еднання!..

